

P O L D E R G E E S T

NIEUWSBULLETIN STICHTING „GHEESTMANAMBOCHT,,

Jaargang 2, nummer 2

maart 2006

De POLDERGEEST is wakker!

In het vorige Nieuwsbulletin opende ik mijn ‘column’ met de zin :”De POLDERGEEST ontwaakt”, omdat niet alleen ons vriendelijke gele krantje, maar ook onze stichting R.A.G. nog maar net aan het sluimerstadium en de babyluiers ontgroeid was. De tweede POLDERGEEST verdient het opschrift dat hier bovenstaat, omdat er in dit kwartaal door het bestuur heel wat werk is verricht om de beide jonkies goed te voeden en de ogen klaarwakker te openen voor de grote wereld.

In deze aflevering, die de ijverige redactie (Charles en Wijn) aan jullie voorlegt, zijn de diverse activiteiten van de laatste tijd weergegeven en worden ook nieuwe aangekondigd. Het bestuur heeft Charles gevraagd toe te treden tot het bestuur omdat hij van de aanvang af “boven kwam drijven”, niet alleen door het vervaardigen van ons bulletin, maar ook door zijn trouwe aanwezigheid o.a. bij de eerste officiële “opgraving” van RAG aan de Twuyverweg. Hoewel het vooraf nogal wat onderhandelingen met de Grontmij vergde om deel te kunnen nemen aan het 2 dagen durende proefsleuvenonderzoek zijn de de RAG- spitters na het trotseren van de ijskou zeer hartelijk bedankt. Het gematigde wantrouwen sloeg om in volledig vertrouwen, dat was wel een opsteker. Belangrijk ook voor de relatie met de gemeenten Langedijk en Harenkarspel, waarmee de contacten overigens groeiende zijn. Over trouw gesproken: wat waren we verrast door het grote aantal deelnemers aan de excursie naar de Nuwendoorn, door Frans en Henk zo voortreffelijk voorbereid en begeleid. Wij hopen in de toekomst deze succesformule te kunnen herhalen op andere interessante locaties, waarbij iedereen suggesties kan doen of zich kan melden als steun bij de voorbereiding. Naast de excursies en graafactiviteiten zal er in de herfst steeds een jaarvergadering met lezing zijn, in principe in het Regthuys te Oudkarspel.

Jammer dat we dan helaas twee leden van het eerste uur, de heren L.Christofoli en Arie Wester zullen moeten missen. Zij overleden vorige herfst en beiden waren ondanks hun gevorderde leeftijd enthousiast lid geworden door hun jeugdige belangstelling voor historie en archeologie. Wij gedenken hen als een voorbeeld voor menig jongere.

Dit voorwoord wil ik niet somber eindigen en daar is ook geen reden voor: de wakkere jongelingen (Stichting Gheestmanambocht èn Poldergeest) hebben het beste basisvoedsel gekregen dat er is, namelijk subsidie! De Historische Vereniging Harenkarspel opende al snel via Jan, penningmeester met dubbele pet. Ook stichting Langedijker Verleden volgde niet lang erna met een aardige subsidie. De Historische Vereniging Koedijk gaf tenslotte een forse eenmalige vitaminestoot. Alle goede gevers vanaf deze plaats hartelijk dank!

De jongelingen kunnen dus waarschijnlijk opgroeien tot rijpere volwassenheid. Maar de vriendelijke leefomgeving zullen we met elkaar moeten bewerkstelligen en dat kan het bestuur niet alleen. Door jullie aanwezigheid bij de activiteiten en inbreng van positieve opmerkingen of ideeën zal dat gezonde leefklimaat voor onze jonge club het beste gediend zijn!

Ger Kalverdijk.

Verslag bijeenkomst en ‘excursie’ naar de Nuwendoorn op 12 november 2005

Om even na half elf verzamelt het gezelschap zich in het pittoreske café ‘de Burcht’ te Eenigenburg. De tafels worden wat gerangschikt en er worden wat stoelen bijgehaald want de belangstelling is groter dan verwacht.

Ger heet in zijn openingswoord de 26 aanwezigen welkom, ook hij is aangenaam verrast door de hoge opkomst.

De gedachte dat de naam Eenigenburg een relatie heeft met ‘het kasteel of de burcht de Nuwendoorn’ is volgens Ger niet waarschijnlijk omdat het woord ‘burg’ behalve burcht of sterkte ook kan duiden op dijk of dijkje. Het is bekend dat in de directe omgeving van Eenigenburg in vroeger tijden tenminste 4 oude dijkjes waren die (helaas) door de verkaveling? uit het landschap zijn verdwenen. De gehele Westfriese omringdijk is intussen een Unesco-monument, zodat verdere aantasting van cultuurhistorische waarden in de directe omgeving in de toekomst wel op de rem staat.

Wat betreft de archeologische activiteiten van onze club staat alles op een laag pitje. Er is geen geld. De contacten met Langedijk zijn ook weer in een rustperiode, er is van de kant van de gemeente niet veel initiatief. De indruk is dat men in Harenkarspel meer bij het cultuurhistorische en archeologische waardeaspect van de gemeente is betrokken.

Ger complimenteert Charles Barten met de eerste uitgave van het blad ‘De Poldergeest’. Wordt in dank aanvaard.(red.)

Het eerste kopje koffie is gratis. Later blijkt de penningmeester ook het tweede kopje te kunnen betalen.

Vervolgens begint Frans met zijn inleiding. Hij geeft eerst een overzicht van de stand van zaken bij de opgraving aan de Dorpen in Schagen. Er is nu sprake van wateroverlast in de put, dus het ‘buitenwerk’ staat even stil. De vragen omtrent de aanwezigheid van het tientallen centimeters dikke pakket as en klei dat er is gevonden zijn nog niet beantwoord. Er wordt gedacht aan een soort industrie, maar wat? De muur van gebakken klei en as is door ijzeroxide aan elkaar gesinterd en vermoedelijk op ‘natuurlijke’ wijze ontstaan. Er zijn tot nu toe geen sporen van industrie of huisnijverheid gevonden.

Aan de noordzijde van de opgraving zijn in een sloot botresten gevonden en sporen van een menselijke crematie uit de Romeinse tijd.

In de noordgevel van de Middeleeuwse boerderij is een deurtje dat alleen werd gebruikt om de bruid naar binnen te dragen of de gestorven boer (en de boerin?) er uit. Er is ook een skelet van een grote hond gevonden dat nu wordt geprepareerd. Het gebeente van koe(tje), dat echter in heel slechte staat is.

Wat betreft de dijkjes en kaden rond Eenigenburg merkt Frans op dat er rond Eenigenburg veel klei is afgezet, meer dan in de omgeving van Schagen. De dijkjes rond Schagen zijn onderzocht. Ze waren over ’t algemeen niet veel hoger dan 30 tot 40 cm, dat was in die tijd blijkbaar voldoende. Bij namen in deze omgeving komen we uitgang *wal* of *burg*, wat dijk betekent, nog veel tegen.

Aan de Selschardijk ligt een nog niet opgegraven Romeinse nederzetting op ± 1.20 m diep, *nét* boven het grondwaterniveau.

Vanaf ± 1100 wordt het warmer en ook natter, de zeespiegel stijgt, het veen waarop de bewoners graan verbouwen verdwijnt door oxidatie en overstromingen meer en meer, rond deze tijd is er sprake van ontvolking in het gehele gebied van de Noordkop. De dijken moeten steeds meer worden opgehoogd.

Het afwateren van het achterliggende gebied gebeurt d.m.v. primitieve? uitlaatsluizen. Bij grote overstromingen, die vanaf deze tijd vrij regelmatig voorkomen is het vermoeden dat dit m.n. gebeurt op de plaatsen waar deze sluisjes zijn, het zijn zwakke plekken in de dijk. Bij de overstromingen zijn vermoedelijk veel mensen omgekomen.

We zien de opkomst van de steden in de dertiende - en veertiende eeuw en er ontstaat langzaam een handelseconomie.

De vrije Westfriezen hadden weinig op met grafelijke bestuursstructuur en hebben zich tot het einde van de dertiende eeuw met succes ertegen kunnen verdedigen. Vanaf die tijd komt geheel Westfriesland in handen van de graven van Holland. Vermoedelijk zijn de dwangburchten langs de rand van het Westfries gebied als een soort waarschuwend vinger in het landschap geplaatst. Het heeft blijkbaar gewerkt, want van georganiseerd gewapend verzet is dan geen sprake meer. Het Huis te Nuwendoorn heeft in ieder geval tot 1390 dienst gedaan, toen was er nog sprake van een militaire bezetting zoals uit geschreven bron bekend is.

een gedeelte van de fundering

Het Huis had daarna geen functie meer en is afgebroken. Veel van het vrijkomende puin is in de wijde omgeving gebruikt als funderingsmateriaal voor molens, huizen e.d.

De kerk van Eenigenburg was rond die tijd ook ernstig in verval geraakt en er werd op de plaats van de huidige kerk op een

nieuwe terp een nieuwe kerk gebouwd. Voor deze kerk is materiaal van de eerste kerk gebruikt zoals bij opgravingen bij de huidige kerk is gebleken.

In de kerk hangt nog steeds een klok die dateert van het eind van de veertiende eeuw. Ook de kerk van Haringhuizen stamt uit deze tijd.

Op de 'hoofdterp' van Eenigenburg, vlak achter het café vertelt Frans nog het één en ander over de recente geschiedenis van de terp en het dorp. Het is een unieke plek, je voelt er a.h.w. de sfeer uit oude tijden.

Vervolgens gaan we allen naar de Nuwendoorn. Hier blijkt duidelijk dat dit waardevolle gebied aan een verantwoorde opknapping toe is. De verwaarlozing grijnst ons toe.

Raadslid Hans v. d. Geest van de gemeente Harenkarspel geeft een resumé van de gebeurtenissen sinds de ontdekking van de sterkte in de zestiger jaren. Het blijkt dat er toen (door gebrek aan geld?) niet altijd even zorgvuldig is gehandeld. Hopelijk komt er bij het opwaarderen ook ruimte voor archeologisch onderzoek. Er is nog genoeg te vinden volgens Frans.

Henk Komen geeft 'in het veld' nogmaals een toelichting van zijn theorie, gebaseerd op archiefonderzoek, m.b.t. het ontstaan van de knik in de omringdijk bij de Nuwendoorn. Ook de vermoedelijke plaats van de 'de sluze' komt aan de orde. Misschien kan, wanneer daar onderzoek naar is gedaan, zijn theorie worden ondersteund.

Want zoals Henk het formuleert: “Wat in het schriftelijk archief zit ligt voor eens en voor altijd vast en kan niet worden uitgebreid. Het ‘archief’ in de bodem ligt weliswaar ook vast en is voor een groot deel niet zo toegankelijk als een schriftelijk archief. Ook de inzichten en interpretatiemogelijkheden m.b.t. het bodemarchief veranderen nog voortdurend. Archiefonderzoek en archeologie kunnen elkaar aanvullen, maar ook tegenspreken. In beide gevallen leidt het tot een beter inzicht.”

Met deze wijze woorden komt er een einde aan een interessante bijeenkomst, maar niet voordat er een afspraak wordt gemaakt dat we op woensdag 18 januari welkom zijn om naast de school in de Kievietslaan een kijkje te nemen bij het ‘binnenwerk’ van de archeologische werkgroep in Schagen.
Wijb Ouweltjs

Van de penningmeester,

We zijn in 2006 beland. Het begon in januari 2005. We zijn dus al weer een jaar bezig. We hebben een aantal activiteiten achter de rug.

De Nuwendoorn bezocht, we zijn in Schagen geweest en we hebben Heiloo en Limmen bezocht. En we hebben met de Grontmij onderzoek gedaan bij de Twuyverweg te St Pancras. Kortom we zijn een vereniging. We zijn nu als vereniging aangesloten bij de AWN, de landelijke organisatie.

Er wordt rekening met ons gehouden.

Als je onze activiteiten oké vindt, dan verzoek ik je de contributie resp. donatie van minimaal € 5,- op ons gironummer 779146 ten name van de Stichting Regionale Archeologie te Warmenhuizen over te maken. Zegt het voort, zegt het voort!! We kunnen nog wel wat leden resp. donateurs gebruiken.

Zorg dat je er bij komt! Voor inlichtingen: tel 0226 39 16 28

Jan Barsingerhorn

Gronings Museum

Vanwege een zakelijke afspraak in Groningen (stad), én ik nog over een vrijreizen kaartje beschikte, besloot ik de toch nog lange rit met de trein te ondernemen. Dat dit een goed besluit was, verhaalt het volgende.

Bij het verlaten van het station in Groningen passeer je eigenlijk automatisch het Gronings Museum, alwaar met grote plakaten wordt aangegeven over een expositie van archeologische opgravingen door Professor van Giffen.

Uiteraard nieuwsgierig geworden besloten mijn reisgenote en ik, ons bezoek aan Groningen dan maar iets te verlengen.

Dat dit zeer de moeite waard was hoeft geen betoog. Prof. van Giffen heeft de Nederlandse archeologie een enorme impuls gegeven met zijn Wierden onderzoek. Een zeer uitgebreid verslag over de opgraving van een heel dorp, en de tot in de finesse gedocumenteerde uitleg in het bijzonder, heeft mij geïmponeerd. Indien u nog niet verrijkt bent met een bezoek aldaar, heeft u nog de tijd tot 9 april. Ik kan het u van harte aanbevelen.

Charles

Archeologische Werkgroep Kop van Noord-Holland

Onze archeologische werkgroep is ontstaan in 1974 als Archeologische Werkgroep Schagen. De toen actieve serieuze gravers en enkele ‘schatgravers’ verenigden zich om samen sterker te staan toen het ging om toestemming krijgen om ergens ‘te gaan kijken’.

Sinds die tijd zijn er honderden waarnemingen verricht en tientallen onderzoeken uitgevoerd. Onze belangrijkste wapenfeiten zijn: Witte Paal III, waar anderhalve hectare nederzettingen uit de Romeinse tijd werden onderzocht in de loop van drie jaar én: Hoep-Noord, waar vijftig vierkante meter (!!)

nederzetting uit de Vroege Bronstijd werd uitgeplozen tot op de vierkante millimeter. Van beide onderzoeken zijn de resultaten van groot belang voor het inzicht in de prehistorie in het noorden van Noord-Holland. U voelt al wel dat schatgraven heeft plaatsgemaakt voor bloedserius onderzoek, waarbij de hoogst mogelijke maatstaven worden aangelegd.

Kwaliteit is overigens tegenwoordig een eis, als je officieel tenminste onderzoek wilt verrichten. De wet staat het doen van archeologisch onderzoek niet toe, behalve als de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek én de provincie vinden dat jij als werkgroep in staat bent dit onderzoek op verantwoorde wijze uit te voeren.

Gelukkig is er naast 1 dit officiële gedoe ook nog een hoop snuffelwerk te doen: nalopen van bouwputten en nieuw gegraven sloten, afzoeken van akkers op scherven e.d. Uitzoeken van oude collecties, ze beschrijven en documenteren kan ook heel interessante dingen opleveren.

In onze werkruimte wordt gewassen, gedroogd, gesorteerd, geselecteerd, geplakt, gegipst, getekend en geouwe..... - want onze werkbijeenkomsten moeten natuurlijk wel leuk zijn!!

Op de woensdagavonden tussen 8 en 11 én op zaterdagochtend maken wij ons druk om de nalatenschap van onze voorouders. Wilt u dat een keer meemaken, bel ons gerust, of kom langs op woensdagavond.

De samenwerking met andere groepen en organisaties die de archeologie een warm hart toedragen, staat bij ons hoog in het vaandel. Zo ook het samen komen tot resultaat waar we trots op kunnen zijn. We vertrouwen er dan ook op dat onze samenwerking vruchten zal afwerpen ten bate van het inzicht in de geschiedenis van ons gebied.

Frans Diederik, voorzitter.

Historie Twuyverhoek.

Sint Pancras is ontstaan op het noordelijkste deel van de strandwal, die vanuit Akersloot via Oudorp het noorden ingaat. De oorspronkelijke bewoning op het noordelijkste deel van de strandwal bestond uit het in 1297 vernietigde dorp Vrone.

De oorspronkelijke kerk van Sint Pancras staat op het noordelijkste punt van Sint Pancras.

Vanaf dit punt loopt er een weg naar het oosten. Deze weg, de Twuyverweg, sluit aan op een eeuwenoude dijk, de Dijkstal. De Twuyverweg is dus eigenlijk de oudste verbindingsweg tussen Alkmaar en de Langedijk met de kernen Broek op Langedijk, Noord-Scharwoude en Zuid Scharwoude.

In de volksmond werd deze verbinding met de Langedijk ook wel het Doikje genoemd, en inderdaad het was oorspronkelijk een smalle weg tussen Sint Pancras en Broek.

De naam Twuyverweg hangt ongetwijfeld samen met 't woiver (of 't wuiver). Dit is een historische naam voor een buurtje, meestal aan het eind van een dorp, dwars van de hoofdweg en de verbindingsweg naar een naburig dorp. Op de kadastrale kaart van 1832 wordt de naam Wijverweg genoemd.

De Twuyverhoek is het bebouwingsplan ten zuiden van de Twuyverweg en ten westen van de Dijkstalweg.

De diverse kleiafzettingen die oorspronkelijk (voor de ruilverkavelingswerkzaamheden) aan de westkant van de strandwal waren te vinden, bestaan niet aan de oostkant. Kennelijk was de oostkant goed tegen de diverse middeleeuwse overstromingen (vanuit het westen) beschermd en mogelijk heeft het Doikje ook nog een rol in deze bescherming gespeeld.

Aan de oostkant van de strandwal lag dus een veenafzetting op zand. Oorspronkelijk was het gebied moerassig en werd het in de loop van de tijd steeds meer door het

oprukkende water van de Heerhugowaard bedreigd. De Dijkstal is een oorspronkelijke waterkering om het veengebied en de strandwal beschermen.

Voor de ruilverkaveling bestond er in dit veen een slotenpatroon dat in de loop van de tijd is gegraven om het gebied optimaal voor akkerbouw en voor weiland te kunnen gebruiken. Vlak voor de ruilverkaveling was het slotenpatroon verder verfijnd dan op de kaart van 1832. Sloten waren bij akkerbouw van belang voor transport en vanwege de bagger die gebruikt werd om het land te bemesten. De gebieden met weiland waren minder intensief van sloten voorzien.

Op diverse plekken bestonden in het veen verstuivingsruggen, ontstaan uit verstoven duinzand van de strandwal. Deze liepen hoofdzakelijk van zuidwest naar noordoost en waren ook in het slotenpatroon terug te vinden. Doordat het zand gemakkelijk de sloot in 'liep' waren de sloten op deze plaatsen smaller en was de veenlaag op de akkers veel dunner of afwezig.

Na de ruilverkaveling is het gebied, waar nu de Twuyverhoek wordt gerealiseerd, in cultuur gebracht voor bollenteelt. Dit betekent dat het gebied is omgegrond: de onderliggende zandlaag is naar boven gehaald en het veen is naar beneden gebracht. Archeologisch vooronderzoek heeft logischerwijs weinig opgeleverd. Echter ook voor de periode van omgronding waren er geen tekenen van bewoning in dit gebied. Gezien de historische ontwikkeling van dit moerassige gebied ook goed verklaarbaar.

Johan v.d.Molen

Twuyverweg

Verkennd onderzoek bij de Twuyvermeren in St Pancras.

Op dinsdag 31 januari en woensdag 1 februari werd door de archeologische dienst van de Grontmij een verkennend veldonderzoek gedaan bij de Twuyvermeren, in de hoek tussen de Twuyverweg en de Spanjaardsdam. Het doel van het onderzoek was om na te gaan of er in dit gebied sporen zijn van archeologische waarde die onderzocht moeten worden vóór het gebied definitief 'op de schop' gaat. Na een voorlopig booronderzoek werden twee proefsleuven gegraven. Eén in de O/W richting van 70 meter lang en haaks daarop één in de N/Z richting van 45 meter lang. De sleuven werden ± 4 meter breed.

De plaatsen waar geboord is en de sleuven zijn gegraven zijn volgens mevr. Vijlma bepaald door de provincie NH

Wijb aan het werk in de grote sleuf

Opdrachtgever voor dit onderzoek is de gemeente Langedijk. Via de gemeente is onze stichting uitgenodigd om bij het onderzoek van de proefsleuven mee te helpen. Omdat er geëist wordt dat men via het AWN (Archeologische Werkgemeenschap Nederland) verzekerd is, kwamen voorlopig alleen Ger Kalverdijk, Charles Barten en Wijb Ouweltjes in aanmerking om er bij te zijn. Voor het bijwonen van het booronderzoek heeft onze stichting géén toestemming gekregen.

Het onderzoek en de uitvoering werd geleid door de archeologe Paula Vijlma, het intekenen en het beoordelen van vondsten van organisch materiaal werd gedaan door Minke, beiden werkzaam bij de Grontmij in Assen.

intekenen van metingen en vondsten

De sleuven werden gegraven m.b.v. een dragline van de firma Schot. De jonge en sympathieke bestuurder bleek zeer bedreven te zijn in het vak. De maximale diepte waarop is gegraven is ± 1.20 m onder het maaiveld.

Zoals op grond van de resultaten van het booronderzoek was te verwachten is er geen spoor van menselijke activiteit uit een ver verleden gevonden. Afgezien van een paar scherven uit het begin van de vorige eeuw, een paar stukjes vensterglas en een enkel 'boerengeeltje' dat gevonden werd in een tweetal sloten die het vlak van de O/W sleuf doorsneden, is er uitsluitend natuurlijk materiaal gevonden zoals plantenwortels en in de N/Z sleuf op ca 1.20 m diepte de restanten van een vrijwel vergane, kleine boom.

De sloten zijn waarschijnlijk tijdens de verkaveling in de zeventiger jaren met oppervlakttemateriaal (van elders?) dichtgeschoven. Tussen de sloten, op het midden van de akker vonden we een machinaal getrokken drainagesleuf met daarin een zeer moderne kunststof drainagebuis. Het is aardig om op te merken dat de oude verkavelingsrichting

van deze sloten Z/N gericht is, in tegenstelling tot de gebruikelijke W/O richting in vrijwel het gehele Geestmerambacht.

Het interessante aspect van deze 'verkenning' was te zien in het verticale vlak van de sleuven, tenminste op die plekken waar geen verstoring was.

De ondergrond bij de Twuyvermeren is een voortzetting van de strandwal die we allemaal al kennen. Hij bestaat uit met schelpen 'verontreinigd' zand.

Ten noorden van St Pancras 'duikt' deze strandwal a. h. w. omlaag en komt bij Dirkshorn weer omhoog. Op de strandwal zijn door verstuing lage duintjes ontstaan die uit ongerept zand bestaan. Deze 'schone' zandlaag is op de plaats van de proefsleuf 2 tot 2,5 m dik. De toppen van deze duintjes zijn in het profiel duidelijk te zien.

De dalen zijn opgevuld met veen. In het diepste 'dal' is deze veenlaag ca 60 cm dik. Naarmate het 'duin' hoger wordt, wordt de veenlaag steeds dunner en verdwijnt op het eind geheel. Op het veen, resp. zand ligt tenslotte een kleilaag van 20 tot 40cm dik.

Het veen is vermoedelijk ontstaan tijdens de Romeinse tijd en de vroege Middeleeuwen. Het gebied (Franloërbroek) was nat en in de dalen tussen de duintjes kon het veen in het rustige water gemakkelijk ontstaan.

De kleilaag (hoofdzakelijk pikklei) is waarschijnlijk afgezet tijdens de overstromingen die geheel Westfriesland rond het jaar 1000 teisterden en die ook Vrone konden bereiken, tot aanleg van de Zijtwinde dit voorgoed? onmogelijk maakte.

We hebben tijdens de twee dagen op een heel plezierige manier met de beide dames kunnen samenwerken en heel veel geleerd over *alle* aspecten die bij zulk een onderzoek aan de orde komen.

Het moet worden gezegd dat we verbaasd zijn over het feit dat de Grontmij *en* de uitvoerende *en* de onderzoekende instantie is *en* het feit dat m.n. het gedeelte van de Twuyvermeren dat het dichtst tegen de bebouwde kom aan ligt door de Grontmij al is voltooid.

Het archeologisch nut van dit dure onderzoek kan op grond hiervan *en* met de negatieve boorresultaten die bekend waren als onvoldoende worden gekwalificeerd.

Wijb Ouweltjes

En koud dat het was ! Maar dát hoort erbij !

Geestmerambacht : van Ambacht → Polder → Recreatiegebied.

Ons werkgebied.

Het werkgebied van onze stichting Regionale Archeologie Gheestmanambocht betreft voornamelijk de gemeentes in de voormalige polder Geestmerambacht, Oosterdijk en Molengeerzen, kortweg **polder** Geestmerambacht. Een gebied van 6500 ha, globaal gelegen tussen de twee Sinten (Sint Pancras en Sint Maarten) en de twee Dijken (Koedijk en Langedijk) De polder Geestmerambacht (O&M) heeft bestaan vanaf ca.1533 tot het jaar 1980, toen dit “kleine” Geestmerambacht met 16 andere polders samenging in het waterschap Groot-Geestmerambacht (oppervlakte 20.000 ha, zie afb. 1) Door deze samenvoeging was ongeveer de omvang hersteld van het **ambacht** Geestmerambacht, dat al vanaf ca. 1300 bestond en pas in 1941 officieel werd opgeheven. In Groot- Geestmerambacht waren echter ook Schager- en Nedorper Koggen, het tweede westelijke ambacht van Westfriesland, opgenomen en onder één dijkgraaf geplaatst, zoals eerder traditie was geweest.

(Het waterschap Groot-Geestmerambacht heeft overigens maar kort bestaan door de fusie van bijna alle waterschappen boven het Noordzeekanaal in 1993 tot het huidige Hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier)

Door de grote ruilverkaveling van de polder ca. 1970 zijn er binnen de polder Geestmerambacht (O&M) nog twee nieuwe dragers van de oeroude naam bijgekomen: het recreatiegebied (officieel) en het meer (in de volksmond)

Wie anno 2006 vanaf Alkmaar of Schagen komend de S3 verlaat bij afslag Geestmerambacht komt in het gelijknamige **recreatiegebied** (ca.1970- heden) terecht, waarin de grote plas ligt, die Zomerdel heet, maar gemakshalve ook Geestmerambacht wordt genoemd. Het zal vele recreanten (g)een zorg zijn, dat ze op weg naar hun surf- of zwemplek door de destijds grootste vaarpolder van Nederland, de polder G.A.O. & M., raceten. En dat deze polder weer een onderdeel vormde van het ambacht Geestmerambacht ontstaan in de tijd van FlorisV, de Hollandse

graaf (afb.2), die ondanks zijn overwinning op de Westfriezen door zijn positieve bemoeienis met ons gebied ook hier de eretitel "der keerlen God" verdiende, zal ook niet bij de gemiddelde G.A.-bezoeker bekend zijn.

Het **logo** van Floris' dwangburcht Nuwendoorn op de titelpagina van onze **POLDERGEEST** is een impressie van ons lid Henk Komen in zijn boeiende boek "Droge voeten op vrije grond". Het is de weergave van een stukje historie en archeologie uit het Geestmerambacht (afb.3)

In de komende POLDERGEESTEN iets over de sporen van menselijk activiteit sinds de Middeleeuwen, die in het landschap van onze tijd grotendeels verdwenen zijn, maar mogelijk weer zichtbaar kunnen worden gemaakt door archeologisch onderzoek, maar ook door herstel van b.v. de historische Zijtwinde (waarover later meer).

*Om meer begrip te krijgen voor de geschiedenis van ons werkgebied allereerst een stukje historie van het oude **ambacht** van Westfriesland, genaamd Geestmerambacht. In volgende nieuwsbulletins volgt uitgebreidere achtergrondinformatie over **de polder en het recreatiegebied** met de nadruk op cultuurhistorie en archeologie.*

Het ambacht Geestmerambacht.

Na de onderwerping van de Westfriezen door Floris V in 1287/88 werden zij, na hun opstand, op de Vronergeest in 1297 definitief verslagen. Daarna werd de verdeling van de gouw West-Friesland (eerder Westflinge geheten = het gebied westelijk van het Vlie) door de middeleeuwse kroniekschrijver Van Mieris in 1309 vermeld als de vier Westfrieze ambachten "Langhedicke, Nuwedorpe, Houtwouder ambocht en Dregterland". Deze ambachten werden toen onder toezicht van twee baljuwschappen (een oostelijke en een westelijke) gesteld ter verbetering van het onderhoud der dijken en sluizen, waaronder de toen al gesloten Westfrieze Omringdijk.

Het eerstgenoemde ambacht "Langhedicke" werd in 1319 voor het eerst met "Gheestmanambocht" aangeduid door Jacob van Denemarken, Bisschop van Zuden, waterschapsadviseur van Graaf Willem III. Wij hebben onze stichting daar naar genoemd (Afb. 4)

Samen met "Nuwedorpe", de latere Schageren-Niederperkoggen, viel ons ambacht onder het westelijk baljuwschap van Kennemerland en West-Friesland en vormde een gebied, dat tot 1865 meestal een gemeenschappelijke dijkgraaf had. G.A.-ambacht besloeg de volgende (latere) polders: Geestmerambacht(O&M), Reekerlanden, Oudorp, Heerhugowaard, Koogpolders, Woudmeer, Kottenburg, Ringpolder, Valkkoog, Schagerwaard, Spekterspolder, Sloopgaard, Waarland, Schaap

skuilmeer, Oudkarspel, Veenhuizen, Berkmeer, Obdam, Hensbroek, Wogmeer en Ursem. In het oosten werd dat grote ambacht o.a. begrensd door de Berkmeer bij Veenhuizen, gelegen ten oosten van de Heerhugowaard. De plek waar Willem II, de vader van Floris V door het ijs zakte en werd vermoord. Van daar vloeide het overtollige water van het (en dus ook het water van de ca. 1248 ontstane "Grote Waard") door het veenriviertje de Wisene naar de Rentersluizen bij Aartswoud. Deze sluizen loosden het water tot 1335 bij eb direct op zee. Later, in de 14^e en ook in de 15^e eeuw is de Wisene uitgediept tot de huidige Langereis en werden de betere Geestmerambachtsluizen gebouwd. Noordwaarts was er lozing op de zeearm de Zijpe via de Rekeresluizen gelegen bij kasteel de Nuwendoorn. En zuidwaarts gebeurde dat via de sluizen in de Huigendijk op de Schermerboezem in open verbinding met de Zuiderzee. Althans als deze sluizen niet buiten gebruik waren gesteld door grafelijke bemoeienis, omdat hij de verbinding naar de Zuiderzee met dammen wilde afsluiten.

Deze beknopte geschiedenis wil ik eindigen met nog enkele woordverklaringen.

De betekenis van de woorden Ambacht en Geest.

Ambacht, ambocht, ambt enz. betekent 1. Bediening, bedrijf, kostwinning, enz. Kan betrekking hebben op een handswerkman, maar oorspr. ook of een vorst (heerlijkheid) of een geestelijke. 2. Rechtsdistrict, waarin de ambtenaar een functie vervult. (o.a. Verdam: Middelnederlands Woordenboek)

Geest. Definities van moderne woordenboeken: Hooggelegen zandgrond; zandrug of oude oeverwal van rivier of zee; landinwaarts achter de duinen gelegen, dorre of onvruchtbare (akker)grond.

De laatste definitie zou m.i. verklaard kunnen worden met wat in het etymologische woordenboek van Franck o.a. aangegeven wordt bij Geest. De oudgermaanse grondvorm geisa of gais, ook gaisa en ais betekent branden, woeden van vuur. Het gotische usgaisnan (schrikken) en het Latijnse arere (droog, dor zijn) en het oud-duitse keisen (onvruchtbaar, armoedig) hebben hiermee waarschijnlijk te maken.

In (g)ais(a) is het woordje “as” te herkennen, resultaat en overblijfsel van de brandcultuur, die heel gewoon was in primitieve agrarische gemeenschappen om de onvruchtbaarheid op te heffen. De ladangs in Indonesië zijn daarvan nog steeds een bekend voorbeeld. Naar mijn idee, maar ik heb het nergens in de literatuur gevonden, zouden ook onze geesten zo hun naam gekregen kunnen hebben. Op de hoge gronden, die onze eerste hoeven en buurtschappen droegen, veilig voor het omliggende water, brandde men steeds weer een nieuw stuk bos of struikgewas af, waarna men in de tijdelijk vruchtbare as van de ontstane akker b.v. granen als boekweit, gierst, rogge, spelt, emmer en andere middeleeuwse gewassen verbouwde. Door archeobotanisch onderzoek, voornamelijk van zaden en pollen (stuifmeel) op de geesten is dat b.v. in Heloo aangetoond. Naamsvariaties van “geest” zijn gast, gaast, gest en vinden we o.a. in Noord- en Zuid-Holland, Groningen, Friesland en Brabant (resp. Uitgeest, Oegstgeest, Lutjegast, Gaasterland, St. Michielsgestel)

Aanbevolen literatuur: en bronnen:

Henk Komen: Droge voeten op vrije grond. Uitg. Multicom, Heerhugowaard, 2001.

“Warmenhuizen, meer dan 4 eeuwen water-en veldnamen” Stichting C.O.O.G. 2003.bl.3-8.

W.E. Goelma: Groot-Geestmerambacht, een waterschapskroniek. Warmenhuizen, 1990.

Natuurlijke en menselijke activiteiten in de Middeleeuwen.

De in de inleiding beschreven afwatering en ontwatering door Wisene, Rekere, Leek e.a. vond plaats in een toen nog veenachtig landschap, dat ong. 2 á 3 meter boven N.A.P. lag. De onderliggende oude zeeklei was aangevoerd vanuit het Zeegat van Bergen, dat in ca. 1300 vóór Chr. al dicht was (Th. Roep c.s., 1950) Daardoor kon nadien achter een gesloten duinenschuurwal een meters dik pakket veenmos ontstaan. In droge perioden zijn de hoogste oeverwallen van de veenriviertjes door mensen bewoond of gecultiveerd geweest, zoals archeologische vondsten met name ten zuiden van de Diepsmeer aantonen. Er is daar Fries-Bataafs aardewerk uit het begin van de jaartelling in de later sterk ingeklonken veenlaag/vegetatieband aangetroffen (noot 3) Voorts

zijn er uit de Karolingisch-Ottoonse Tijd (ca.800-950) zoveel scherven gevonden dat hier wel een dorpje geweest moet zijn (noot 4) De abdij van Egmond bezat in die tijd in de buurt van Noordscharwoude korentienden, waaruit blijkt dat er buiten de hoge geestgrond, waarschijnlijk op dat veen, graan werd verbouwd (noot 5) De genoemde veenlaag, werd in de 12^e eeuw door stormvloeden vanuit het noorden met pikklei overdekt. Dat was een jonge zeeklei, die aan de spade kleefde, en elders ook wel kattenklei of knipklei werd genoemd. Later is over deze drie lagen door de Rekere nog eens een zanderiger jonge zeekleisoort gelegd, z.g. Rekere-gorsgrond. (noot 6) Afb.1 is een dwarsdoorsnede van N-W naar Z-O door de polder Geestmerambacht, van Enigenburg naar Sint Pancras.

De Zijtwinde, de Vronlegeister afsluitdijk, waard om hersteld te worden.

Door de veldnaamonderzoeken van J.P.Geus en de bodemkartering van Ir. P.du Burck is het bestaan van een ca. 4 km lange dwarsdijk, Sidewinde of Zijtwinde, vastgesteld, die vanaf de noordkant van Koedijk naar de zuidkant van de Diepsmeer omstreeks de 12^e eeuw óf eerder was aangelegd om Vrone tegen de Rekere te beschermen. Omdat de Rekere-gorsgrond aan de zuidzijde van de Zijtwinde ontbreekt (behalve bij een tweetal doorbraken) kon de datering van deze primitieve dijk vastgesteld worden: na de pikkleivorming, maar vóór de sedimentatie van de Rekere-gorsgrond, waarschijnlijk eind 12^e, begin 13^e eeuw. Het is interessant te weten dat de west-oost gerichte Zijtwinde aansloot op de Winterwegdijk, die vanuit het zuiden noordwaarts eindigde op de Ambachtsdijk boven Oudkarspel. De Kalverdijk, banscheiding van Oudkarspel en Noordscharwoude (Bernardeskerche) lag in het verlengde van de Zijtwinde, die grotendeels de banscheiding van Oudkarspel en Koedijk zou worden. Daardoor was er dus ook bescherming van o.a. Oudkarspel, dat toen “Aldenkercha” heette en ca. 800 na Chr. al bewoning had. Het Vronlegeister Ambacht, een oude naam die in de 13e eeuw gebruikt en bezegeld werd met het wapen van Vrone, is daarmee één der oudste bedijkingen van Holland, ingesloten door een ring van dijken: de Rekerdijk/Koedijk, de Zijtwinde, de Winterweg, de Ambachtsdijk/Langedijk en zuidelijker gelegen dijkjes bij o.a. Vrone/Sint Pancras. Vronlegeister Ambacht is als voorganger van de polder Geestmerambacht, Oosterdijk en Molengeerzen te beschouwen, hoewel zij alleen het zuidelijk deel van de polder besloeg (noot 7 en afb.2)

Een van de doelstellingen van de op 17 januari 2005 opgerichte Stichting Regionale Archeologie "Gheestmanambocht" is aanwezig te zijn bij de werkzaamheden ter uitbreiding van het recreatiegebied, vooral bij het graven van meertjes ten zuiden van de Diepsmeer en ten noorden en westen van Sint Pancras. Een eerste contact met de uitvoerders vond in januari 2004 plaats in het Gemeentehuis van Langedijk. Daarbij is de mogelijkheid tot herstel van een deel van de Zijtwinde door de Grontmij als goede suggestie meegenomen. Uiteraard zijn ook andere waardevolle archeologische en cultuurhistorische gegevens op kaart gezet en door Stichting R.A.G. ingebracht.

De polder Geestmerambacht, Oosterdijk en Molengeerzen (1533-1975/80)

Door de ontginning, begonnen door de 'geestmannen' vanuit Schoorl, Petten en Vrone, later ook vanuit de Langedijker bannen, kreeg het ambachtsdeel ten westen van de Heerhugowaard, dat oorspronkelijk nog 2 á 3 meter boven N.A.P. lag, in de 12^e en 13^e eeuw steeds meer last van bodemdaling. Deze inklinking was het gevolg van toenemend grondgebruik en oxydatie van de dikke veenlaag. Jagers, vissers of boeren hadden in het zuiden van G.A. tot ca.1000 minder last van natte voeten dan in het noorden, waar terpen en primitieve dijkes in de omgeving van Warmenhuizen en Sint Maarten duiden op toenemende vernatting. De aanleg van de Westfrieze Omringdijk heeft wel gezorgd voor grotere veiligheid ten opzichte van de zee, maar de bovengenoemde bodemdaling veroorzaakte ook zuidelijker veel wateroverlast, omdat het water als het ware in een kuip gevangen zat en de ebsluisjes niet voldoende afvoerden. De Langedijk met de dijkes in het verlengde (thans Dijkstalweg en Twuyverweg) werden meer en meer bedreigd vanuit het oosten door de waterwolf de Grote- of Heerhugo-Waard. De Oosterdijk, een veendijk die waarschijnlijk in het begin van de 13^e eeuw als bescherming tegen dat gevaar was opgeworpen (J.P.Geus, 1989) werd tussen 1530 en 1533, na een periode van grote verwaarlozing hersteld. Het Geestmerambachtdeel door deze dijk beschermd, werd toen ook wel polder "Oosterdijk" genoemd, waarschijnlijk om de westelijke afscheiding van het aloude ambacht, genaamd Geestmerambacht, te benadrukken. Met het plaatsen van 4 molens op de Oosterdijk en een z.g. verstoelingsregeling voor onderhoud van de dijk was de geboorte van de polder met de nieuwe naam Geestmerambacht, Oosterdijk en

Molengeerzen (= door molens bemalen lage landen) in 1533 een feit. De ingelanden kregen voortaan een aanslag voor elk onderdeel: voor de ca. 5500 ha grote polder, voor de dijk en voor de molens. Later zijn er in totaal 13 molens geweest, die zijn vervangen door het gemaal bij de Langebalkbrug van Zuid-scharwoude. Intussen is de bemaling na fusievorming van waterschappen grondig gewijzigd.

Twee molens hebben de eeuwen getrotseerd, van welke de Twuyvermolen (afb. 3) in het gebied van de Groene Loper ligt, dat straks op de schop gaat, tegelijk met de uitbreiding van het recreatiegebied Geestmerambacht en de aanleg van de nieuwe woonwijk "Twuyverhoek" in Sint Pancras. Ook daar hopen wij, de leden van Stichting Regionale Archeologie "Gheestmanambocht" bij toerbeurt aanwezig zijn om onze ogen op steeltjes zetten. De Grontmij doet momenteel archeologisch vooronderzoek om te voldoen aan het Programma van Eisen en aan de voorwaarden van het Verdrag van Malta, dat naar verwachting dezer dagen door de Kamers rechtsgeldig zal worden verklaard.

Bronnen en noten:

- 1) "Warmenhuizen, meer dan 4 eeuwen water- en veldnamen" uitgave van Stichting Coördinatie Onderzoek Oud-Geestmerambacht (C.O.O.G.) 2003, pag. 3 t/m 8.
- 2) "Groot-Geestmerambacht, een waterschapkroniek" door W.E.Goelema, 1990.
- 3) "Beschrijving van vondsten en waarnemingen tijdens de herverkaveling in het Geestmerambacht gedurende de jaren 1956 tot 1966" door A.Schermer en J. Westra in Westfriesland Oud en Nieuw, Hoorn, bundels 35, 36, 38 en 40.
- 4) "Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de Middeleeuwen op fysisch- geografische grondslag" door Dr. J.K. de Cock, Groningen 1965. Pag. 218.
- 5) Idem, met verwijzing naar O.Opperman: Fontes Egmundenses: "a Rekere usque in finem terre, que vocatur Wolt", Utrecht 1933.
- 6) "De bodemkartering van Nederland deel XVII, het tuinbouwdistrict Geestmerambacht" door Ir. P du Burck. Uitg. Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, 1957.
- 7) "Het Vronlegeister Ambacht, één der oudste bedijkingen van Holland" door J.P.Geus. Alkmaars' Jaarboekje 1973 en Coogblick 6/2, 7/1 en 7/2 (Nieuwsbulletin van St. COOG)

G.Kalverdijk, Heiloo. (voorz. st. R.A.G./secr. st. C.O.O.G.)

Colofon

Stichting Regionale Archeologie Gheestmanambocht
De Poldergeest verschijnt in principe twee keer per jaar.

Redactie adressen:

Charles Barten 072 5620043 E-mail : x.anadu@hecnet.nl

W. Ouweltjes 0226 313138 E-mail : ouweltjes@quicknet.nl

Bestuur :

Voorzitter :	Ger Kalverdijk	072 5330679	Heiloo
Vice voorzitter:	Johan v.d. Molen	072 5641401	St Pancras
Secretaris:	Wijb Ouweltjes	0226 313138	Oudkarspel
Penningmeester:	Jan Barsingerhorn	0226 391628	Warmenhuizen
Bestuurslid:	Charles Barten	072 5620043	Alkmaar
Bestuurslid	Frans Diederik	0224 296548	Schagen

Ons bestuurslid Wim Dekker heeft besloten het bestuur te verlaten. Charles Barten heeft de vacante plaats ingenomen.

Oproep

Alle leden worden verzocht hun rechtstreekse of zijdelingse ervaringen met de archeologie op papier te zetten of evt. mondeling aan de redactie door te geven voor een stukje in één van de volgende Poldergeesten.